

the competitiveness of the domestic space industry, but is not absorbed of it. So realisation of public policy in the sphere of mitigation of space debris depends on the success of the implementation of such priority, and therefore postponed to a more distant perspective.

About the third sphere of interference with this public policy can only be spoken conditionally, since it is currently only at the stage of the formation of a political-administrative actors and a political-administrative program.

As the result of this study it is formed the basis for outlining the directions of space public policy improvement, in particular, in the sphere of space debris mitigation.

Key words: *public policy, sphere of intervention, target group, political- administrative actores.*

УДК 349.61

О. А. ВАСЯНОВИЧ,
кандидат юридичних наук

АНТРОПООХОРОННІ ЧИННИКИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті досліджується соціальний аспект екологічного права України, а саме охорона екологічних прав людини і громадянина як основного антропоохоронного чинника. Виокремлюються напрями сталого існування людини в екологічно-безпечному середовищі та особлива категорія, що підлягає охороні з точки зору екологічного прав – вразливі категорії населення.

Ключові слова: *соціоекологічне право, антропоохоронне право, антропоохоронні чинники, екологічні права людини, вразливі категорії населення.*

Васянович О. А. Антропоохранные факторы экологического права Украины

В статье исследуются социальные аспекты экологического права Украины, а именно вопросы охраны экологических прав гражданина и человека как основного антропоохранного фактора. Выделяются направления стабильного существования человека в экологически-безопасной среде, а также особая категория, подлежащая охране с точки зрения экологического права – уязвимые категории населения.

Ключевые слова: *социоекологическое право, антропоохранное право, антропоохранные факторы, экологические права человека, уязвимые категории населения.*

Vasianovych O. A. Anthropological conservation factors of Environmental Law of Ukraine

The article examines the social aspects of Ukraine's Environmental Law, namely, the protection of environmental rights of a citizen and a human beings as the main anthropological conservation factor. Areas of stable human existence in an environmentally safe environment are singled out, as well as a special category to be protected from the point of view of environmental law - vulnerable categories of the population.

Key words: *Social-ecological Law, Anthropological Law, Anthropological factors, environmental human rights, vulnerable groups of the population.*

Одним із основних напрямів сталого функціонування екологічного права є забезпечення екологічних прав людини. Сучасні правові механізми спрямовані на вдосконалення та розвиток людини в екологічно безпечному середовищі.

Антропоохоронне право має особливе значення в контексті екологічного права та охорони екологічних інтересів людини, зокрема осіб, які потребують особливого захисту з огляду на низку чинників (вікових, статевих, стану здоров'я та навколишнього природного середовища, аварій та ін.).

Грунтовний внесок у дослідження питання щодо антропоохоронних чинників екологічного права України зробили такі науковці, як: А. П. Гетьман, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, П. І. Шевчук, Ю. С. Шемшученко та ін.

Метою статті є визначення і розвиток основних передумов існування людини в екологічно-безпечному середовищі, розкриття ролі та значення антропоохоронних чинників у сталому забезпеченні здорового функціонування населення, особливо такого, що зазнає надзвичайно чутливого впливу за станом здоров'я, віком, статевою належністю та потребує захисту з погляду екологічного права України.

На думку професора В. Л. Мунтян, головною метою охорони природи є збереження і поліпшення навколишнього природного середовища для життя нинішніх та майбутніх поколінь¹.

Реалізація такого підходу свідчить про широке визначення екологічного права та про особливе ставлення до міжгалузевго інституту правової екології людини або *антропоохоронного права*, норми якого регулюють суспільні відносини в сфері забезпечення екологічної безпеки людини, запобігання шкідливим впливам на її організм та ліквідацію наслідків такого впливу. Екологічні відносини як предмет правового регулювання виникають між фізичними особами або між фізичними та юридичними особами щодо належності природних об'єктів, використання, відтворення об'єктів правової охорони з метою задоволення екологічних потреб та інтересів фізичних та юридичних осіб. Екологічні правовідносини класифікуються на *природоресурсні* та *охоронні (природоохоронні й антропоохоронні)*. Відомий український еколог Г. О. Бачинський запропонував вживати назву «соціоекологічне право», тим самим підтверджуючи важливе значення антропогенного чинника в концепті екологічного права².

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадяни України мають право на: 1) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; 2) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, які беруть участь у прийнятті рішень з цих питань; 3) участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; 4) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; 5) об'єднання в громадські природоохоронні формування; 6) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом, та низку інших³.

Екологічні права громадян забезпечуються:

- проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

- обов'язком міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації господарських об'єктів;
- участю громадських об'єднань і громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;
- здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- компенсацією в установленому законом порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- створенням і функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації⁴.

Встановлення правового режиму або визнання певних цінностей у праві, навіть шляхом констатації їх наявності, встановлення інтересів забезпечення таких цінностей у якості завдань правового регулювання у певній сфері суспільних відносин є вагомим передумовою, основою подальшої охорони таких об'єктів різноманітними правовими засобами, у тому числі інструментами охоронних галузей права. Звідси важливим видається твердження про соціальне благо як об'єкт права. Об'єктами ж еколого-правових галузей права мають вважатися визначені у ст. 1 Конституції України найвищі соціальні цінності – життя та здоров'я громадян, їх права і свободи, законні інтереси та безпека, а також навколишнє природне середовище як певна інтегрована спільність та найвище соціальне благо. У зв'язку з цим основне соціальне призначення екологічної безпеки полягає насамперед у забезпеченні людині особливого блага – можливості здійснювати свою життєдіяльність у такому навколишньому природному середовищі, яке не несе загрози життю та здоров'ю, тобто безпечного навколишнього середовища. Екологічна безпека як остаточне спрямування норм відповідної галузі права і є тим основним засобом охорони зазначених суспільних цінностей, життя та здоров'я особи, враховуючи їх невіддільність від суб'єкта права екологічної безпеки (яким є кожна людина), тому особливого значення набувають критерії, за яких стан правовідносин у суспільстві може вважатися екологічно безпечним⁵. Подібну думку висловлює Г. П. Серов, який зазначає, що «середня очікувана тривалість життя може розглядатися як інтегральний показник екобезпеки». Водночас таким самим критерієм рівня захищеності людини може вважатися навколишнє природне середовище, що не становить загрози життю та здоров'ю людини, а також у випадку відсутності неприпустимих ризиків для навколишнього середовища⁶.

Таким чином, якщо в суспільстві наявне безпечне навколишнє природне середовище, життю та здоров'ю людини нічого не загрожує, отже, вона є захищеною, а екологічна безпека досягнута. У разі якщо природне середовище становить загрозу, життя та здоров'я людини потребують охорони засобами права екологічної безпеки. В цьому випадку життя та здоров'я, а також на-

вколишнє природне середовище набувають якостей змістовних характеристик екологічної безпеки як об'єкта права екологічної безпеки, і навпаки, екологічна безпека є основною гарантією та правовим засобом (оскільки розглядається в юридичному вимірі як стан правовідносин, а отже, певний правопорядок) охорони життя та здоров'я людини. Життя та здоров'я людини, навколишнє природне середовище та екологічна безпека становлять унікальну діалектичну єдність, що має вважатися основним об'єктом права екологічної безпеки.

За своїм характером правовідносини, що при цьому виникають, є регулятивними, оскільки пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання, що мають джерела (об'єкти) підвищеної потенційної екологічної небезпеки. Вони складаються щодо раціонального використання природних ресурсів, запобігання аваріям і катастрофам, забезпечення готовності до локалізації та ліквідації їх наслідків, попередження заповідянню шкоди життю та здоров'ю громадян шляхом проведення різних видів експертиз, постановки об'єктів та джерел екологічної небезпеки на державний облік та включення відомостей щодо них до державних реєстрів, доведення до широкого загалу заінтересованих осіб відомостей про дані, що включаються до декларацій безпеки об'єктів підвищеної небезпеки, здійснення в майбутньому щодо цих об'єктів контролю за додержанням умов, визначених у деклараціях, та інше. Ще одним видом відповідних правовідносин, що складаються у сфері взаємодії людини і природи задля забезпечення екологічної безпеки, є охоронювані правовідносини. Вони серед іншого спрямовані на охорону навколишнього природного середовища та життя і здоров'я людини від небезпечних впливів господарської діяльності, на забезпечення запобігання настанню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, їх ліквідації або локалізації, відшкодування шкоди, заповідянню порушенням вимог екологічного законодавства. На регулювання таких суспільних відносин орієнтує, зокрема, ст. 16 Конституції України: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави». У межах охоронних правовідносин реалізуються питання відповідальності суб'єктів господарювання за невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків у сфері здійснення екологічно небезпечної діяльності в контексті позитивної та ретроспективної юридичної відповідальності⁷.

Соціальний аспект екологічного права має велике значення для стандартизації та легалізації ряду аспектів, які мають вплив на повсякденне життя людей: починаючи з якості продукції, безпеки умов праці, закінчуючи введенням комплексного ряду заходів з цивільного захисту населення. В Україні підтримка антропоохоронних чинників екологічного права здійснюється на рівні законодавчих актів та міжнародно-правових договорів.

Незважаючи на значний масив нормативно-правового регулювання забезпечення екологічної безпеки людини в законодавстві України та міжнародному праві, вони орієнтуються на практично здорову людину. Всі критерії безпечності навколишнього природного середовища та його окремих компонентів, що містяться у стандартах і нормативах, як точка відліку мають забезпечення безпечного середовища для середнього організму. Однак з біологічної точки зору є значна кількість категорій людей, організм яких інакше реагує на еколо-

гічні загрози та виклики. Це відбувається з різних причин. Ці причини можуть бути об'єктивними (вік, стать) чи суб'єктивними (особливі потреби, пов'язані зі станом здоров'я, техногенними чи природними впливами), внутрішніми чи зовнішніми. Але всіх людей відповідних груп прийнято об'єднувати поняттям «вразливі категорії населення».

На жаль, на сьогодні правове регулювання суспільних відносин щодо забезпечення екологічної безпеки цих категорій практично залишається питанням відкритим. Лише на міжнародно-правовому рівні у Хіогській Рамковій програмі дій на 2005–2015 рр. у межах Всесвітньої конференції зі зменшення небезпеки лиха 2005 р. (Японія) було визначено поняття вразливості як умов, що визначаються фізичними, соціальними, економічними та екологічними факторами або процесами, які посилюють схильність того чи іншого співтовариства до впливу небезпеки⁸.

Вдосконалення правореалізації загалу еколого-правових норм антропоохоронного спрямування потребує встановлення злагодженого механізму, який би враховував особливий правовий статус не лише середньої здорової людини, а й вразливих категорій населення. Це, своєю чергою, вимагає вивчення і можливе запозичення практики ЄС та інших зарубіжних країн. За цих обставин особливо актуальним є формування не лише надійних теоретико-методологічних засад дослідження європейського екологічного права в контексті життєдіяльності різних категорій населення (у тому числі вразливих), а й процесу європеїзації, адаптації законодавства України досвіду європейського права навколишнього середовища, аналізу умов, за яких вплив правової системи ЄС сприятиме формуванню оптимального, еколого-правового статусу населення України, який би серед іншого враховував особливості правового регулювання екологічної безпеки вразливих категорій населення.

Основним об'єктом правового регулювання екологічного права є людина, її життя і здоров'я, природне середовище, що її оточує, та її екологічна безпека. Людина в еколого-правовому контексті виступає одиничним елементарним об'єктом правової охорони. Водночас вважаємо, що в еколого-правовому регулюванні антропоохоронного спрямування варто було б за основу брати певні сукупності, угруповання чи категорії людей, які створюють більш масштабні цілісні об'єкти охорони. Такі системні об'єкти охороняти в правовому порядку було б більш доцільно і результативно, ніж людину як біологічний вид, у відриві від певної системи, до якої її можна віднести. Звичайно, що при цьому мають бути дотримані та належно гарантовані всі права та інтереси кожного, хто входить до відповідної системи об'єктів, тобто, захищаючи систему, слід дбати про збереження кожного її структурного елементу.

Висновки. Антропоохоронні чинники в сучасному екологічному праві України є визначальними, такими, що формують критеріальну основу екологічної безпеки, встановлюють систему заходів щодо охорони життя і здоров'я людини від різноманітних негативних впливів. Саме антропогенні чинники відіграють першочергову роль у формуванні сталого екологічно, економічно та соціально збалансованого розвитку суспільства. Водночас потребує суттєвого розширення складова права екологічної безпеки, яка б диференційовано регулювала еколого-правовий статус вразливих категорій населення.

1. В. Л. Мунтян, *Правові основи охорони природи*. Київ: Знання, 1979. С. 24. 2. Назарук М. Шлях до соціоекології професора Георгія Бачинського. URL: <http://ukr-tur.narod.ru/isoukkrgeo/allpubl/postati/shlahbabchyn.htm> 3. *Про охорону навколишнього природного середовища*: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. 4. *Екологічне право*: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. С. 56–60. 5. *Краснова О. А.* Правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Київ: Алегра, 2013. С. 50–52. 6. *Бредіхіна В. Л.* Право громадян на безпечне навколишнє природне середовище: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.06 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. С. 10. 7. *Краснова О. А.* Назв. праця. С. 52–54. 8. *Хіогська Рамкова програма дій на 2005–2015 роки*: Створення потенціалу протидії лиху на рівні держав та спільнот. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/hyogoframework.shtml#a1

Vasianovych O. A. Anthropological conservation factors of Environmental Law of Ukraine

One of the main directions of the sustainable functioning of Environmental Law is the provision of environmental human rights. Modern legal mechanisms are aimed at improving and developing a person in an environmentally sound environment. Anthropological Law has a particular importance in the context of Environmental Law and the protection of the ecological interests of people, especially those who are requiring special protection through a number of factors (age, sex, health and environment, accidents, etc.). Objects of the same ecological-legal branches of Law should be considered as defined in Article 1 of the Constitution of Ukraine «The highest social values»: Life and health of citizens, their rights and freedoms, legitimate interests and safety, as well as the natural environment as a certain integrated community and the highest social good. Thereby, the basic social purpose of environmental safety is, first and foremost, in providing a person with a special benefit - the ability to carry out his activity in such an environment that does not endanger life and health, that is, a safe environment. By their nature, the legal relationship that occurs in this case is regulatory because it relates to the activities of economic entities having sources (objects) of increased potential environmental hazard. Another type of relevant legal relationship, consisting in the field of interaction between man and nature in order to ensure environmental safety, is a protected legal relationship.

Despite a large array of regulatory and legal regulation of ensuring the ecological safety of a person in the legislation of Ukraine and International law, all of them are oriented to a practically healthy person. All criteria for the safety of the environment and its individual components contained in the standards and norms, as a reference point, should provide a safe environment for the average organism. However, from a biological point of view, there are a large number of categories of people whose bodies are otherwise responsive to environmental threats and challenges. This is due to various reasons. These causes may be objective (age, gender) or subjective (specific needs related to health, man-made or natural influences), internal or external. But all of them are called «vulnerable categories of the population». Unfortunately, today the legal regulation of social relations to ensure the ecological safety of these categories, the question remains practically open.

Under these circumstances, the formation of not only sound theoretical and methodological foundations of the study of European environmental law in the context of the life of various categories of the population (including vulnerable ones), but also the process of Europeanization, adaptation of the Ukrainian legislation to the experience of European Environmental Law, analysis of the conditions under which the influence of the EU legal system will contribute to the formation of an optimal, ecological and legal status of the Ukrainian population, taking into account, among other things, the peculiarities of the legal regulation of the ecologist safety of vulnerable population groups.

Key words: *social-ecological Law, Anthropological Law, Anthropological factors, environmental human rights, vulnerable groups of the population.*